

ЧАЙКА Г.В.

*кандидат психологічних наук
лабораторія особистості імені П.Р.Чамати,
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
м. Київ*

ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ ПОСТМОДЕРНУ І САМОДЕТЕРМІНАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті робиться спроба визначити як позитивні, так і негативні психологічні особливості людини постмодернізму. Показано, що в епоху постмодернізму відбувається відмова від панування тотальності і одноманітності; здобувають панівних позицій плюралізм, еkleктика. З одного боку, відбувається посилення індивідуальної свободи, у тому числі, свободи вибору, і автономії. З іншого боку, такий стан справ послаблює соціальну згуртованість, інтеграцію, солідарність, ідентичність людини стає нестабільною. В епоху постмодернізму кожна людина все більше і більше починає сприймати себе як окрему одиницю, не залежну, не пов'язану із суспільством, до якого в неї немає справи і жодних зобов'язань. Не обходять ці процеси і Україну. Проведений теоретичний аналіз і експериментальне дослідження показало, що молоді, добре освічені українці поділяють цінності епохи постмодернізму. Проте проклямований в епоху постмодернізму індивідуалізм не призводить до остаточного розпаду суспільства. Це відбувається завдяки потребі у прив'язаності до інших, що означає бажання людини мати надійні, довірливі, теплі стосунки з іншими людьми, відчувати надійні родинні зв'язки, мати друзів, загалом бути приналежною до певної групи людей. Саме гармонійний баланс – поєднання особистісної автономії і прив'язаності до інших, позитивних стосунків з іншими людьми є запорукою успішного життя окремої людини і виходу суспільства з кризового стану загалом.

Ключові слова: *постмодернізм, автономія, соціальна згуртованість, прив'язаність до інших, позитивні стосунки*

Постановка проблеми. Постмодернізм – це концепція, якою філософи намагаються описати сучасний стан суспільства, точніше кажучи європейського, християнського або пост-християнського суспільства. Це форма відповіді на ідею «масовості» попередньої епохи, епохи масового виробництва, масового споживання і, що найважливіше, ідеологічних настанов, які застосовувались до широких мас, таких як комунізм, націоналізм, фашизм.

Термін «постмодернізм» вперше було вжито німецьким філософом і письменником Р. Паннвіцем у книзі «Криза європейської культури» ще в 1917 [18] році. Сучасний стан науки, культури і суспільства в цілому в 1970-ті роки було охарактеризовано Ж. Ф. Ліотаром як «стан постмодерну» [16]. Для фіксації ментальної специфіки нової епохи, яка кардинально відрізнялася від попередньої, став використовуватися термін «постмодернізм».

В епоху постмодернізму відбувається відмова від панування тотальності і одноманітності, від пріоритету економічного принципу корисності; зменшується роль масових соціальних рухів; виникають нові цінності, мотиви і стимули, орієнтовані на культуру, а не на матеріальне виробництво. За постмодерну здобувають панівних позицій плюралізм, еkleктика, іронія, утверджуються масові суспільство і культура, постіндустріальні економічні відносини, зростає значення електронних мас-медіа та візуальних засобів передачі інформації [8]. Суспільство епохи постмодернізму стає все більш децентралізованим, індивідуалізм окремої людини стає основою суспільного життя і метою розвитку особистості. Суспільство ніби говорить кожній окремі особистості: не існує загальноприйнятної «правди», не існує «об'єктивної» думки, не існує загальної цілі для всього суспільства. Кожна людина має сама собі поставити життєву мету, виходячи із власних цінностей і мотивів, і прожити власне життя, виходячи з власних переконань.

Чи можна назвати такі суспільні зміни добрими, благом, прогресом? Як будь-яке суспільне явище, постмодернізм також не однозначний. У пропонованій статті робиться спроба оцінити зміни, які відбуваються з особистістю у сучасному світі. **Мета статті:** визначити як позитивні, так і негативні психологічні особливості людини постмодернізму.

Основний матеріал. На думку Титаренко Т.М., «класична картина світу передбачала умоглядне, абстрактне бачення особистості поза її конкретною життєвою ситуацією, незважаючи на значуще оточення, стан суспільства, постаті експериментатора, автора, читача. Так проявлялася віра в її величність Об'єктивність. Розвиток особистості класичного типу було лінійно детерміновано і векторно спрямовано від народження до смерті»... «Некласична, або модерна особистість Європи переживала тиск із боку суспільства, прагнучи свободи» [10]. Особистість постмодерну досягла цієї свободи, але за рахунок чого?

S.Susen провів огляд поглядів на психологічні особливості людини постмодерну [20]. Умови постмодерну – це утвердження суверенної або автономної особистості як ідеалу розвитку людини. В умовах постмодерної дійсності соціальна ідентичність людини стає більш змінною, мобільною; людина стає все більш схильною до саморефлексії та інновацій тому, що життя стає децентралізованим, непередбачуваним і не-тоталітарним. Таким чином відбувається індивідуалізація, остільки соціальні структури стають розмитими і люди мають власноруч формувати власні життєві цілі, будувати власне життя без впливу традиційних поглядів на те, яке життя є правильним. У просторі постмодерну люди не лише протагоністи або розповідачі власного життя, вона самі є історією, що розповідається. Основні цінності постмодернізму – незалежність, свобода, особистісна реалізація. Також важливими є цінності толерантності до інших людей і довіри у між особистих стосунках.

Людина постмодерну фокусується на особистісному благополуччі, самореалізації та на екзистенціальному щасті, а не на матеріальному благополуччі. Тут автор зауважує, що такий стан справ спостерігається у заможних, постіндустріальних країнах, серед людей, які достатньо матеріально забезпечені, щоб відволіктися від щоденної боротьби за шматок хліба.

З іншого боку, постмодернізм, тобто індивідуалізм, як його наслідок, розмиває соціальну згуртованість, солідарність і процеси соціалізації. Пропонований культурний плюралізм не дає змогу людині віднайти опорні точки, навколо якої можна структурувати, вибудовувати ієрархію власних переживань і відповідних цінностей. Тому в епоху постмодернізму суспільство в цілому, а такої його окремі інституції втрачають можливість впливати на свої членів, які живуть за законами спонтанної поведінки і задоволення власних інтересів, що постійно змінюються. Фокус на свободі особистісного вибору призводить до втрати соціальних цінностей, які могли б згуртовувати суспільство, а також до втрати колективного бажання передавати соціальні цінності наступному поколінню через соціалізацію. Тобто, спостерігається соціальна дезінтеграція. У такому випадку свобода вибору стає не здобутком, а тягарем. Виникає невпевненість у собі, у власному виборі, людина починає «потопати» у морі інформації, стимуляторів і можливостей.

Автор робить висновок, що постмодерністське свято плюралізму призводить до появи глибоко парадоксальної реальності: з одного боку, посилення індивідуальної свободи, у тому числі, свободи вибору, і автономії. З іншого боку, такий стан справ послаблює соціальну згуртованість, інтеграцію, солідарність. Від себе добавлю, що якщо додумати цей висновок до логічного кінця, то такий стан справ може призвести до повного розпаду суспільства на окремі атоми-індивіди, принаймні, тієї частини людства, яка живе у постмодерністській дійсності.

На думку Z.Bauman [13] етичний парадокс епохи постмодерну полягає в тому, що людина має повноту морального вибору та відповідальності, проте позбавлена відчуття комфорту, який виникає завдяки існуванню загальносуспільних настанов, які допомагають робити вибір, спрямовували його. В результаті виникає відчуття екзистенційної незахищеності людини на її життєвому шляху. Як зауважили Kelly M. та інші [15] постмодерністське суспільство може сприяти розвитку песимізму та відсутності надії у людини; пошуки будь-якого соціалізаційного впливу можуть стати марними.

На думку В.А.Ємеліна [5] радикальна реалізація принципу плюралізму і, як наслідок, культивування необмеженого вибору, є не досягненням інформаційного суспільства та постмодерної культури, а його основною проблемою. Відсутність бажаних векторів самоідентифікації знижують мотивацію формування індивідом стійкої особистісної ідентичності.

На думку Ф. Джеймисона [14], у суспільстві постмодерну на зміну відчуженню, описаному Марксом, приходять фрагментація; тобто соціальне середовище і сама людина як би розпадаються на частини, позбавляються якості цілісності. Оскільки людина стає фрагментованою, її почуття також фрагментуються, не охоплюють її особистість цілком. На зміну глибоким почуттям приходять постійне порушення, «напруження», які проявляються, зокрема, у пошуку розваг, у захопленості чимось новим, у наполегливому пошуку інформації.

Існують суттєво негативні погляди на епоху постмодернізму. Епоха постмодерну є епоха без ідеалів, без моральних принципів і норм, без майбутнього, без соціального прогресу і без соціальної відповідальності, епоха без героїства, епоха байдужого ставлення до чужого болю зауважує І.А.Гобозов [2]. Постмодерн - це ера індивідуалізму, нарцисизму і неолібералізму. Сьогодні індивідуальні бажання важливіші, ніж групові та класові інтереси, приватизація важливіша, ніж колективна діяльність, гедонізм вітається більше, ніж будь-які форми спільних дій.

Не обходять ці процеси і Україну. Дослідження А.В. Шамне [11] показало, що більшість підлітків орієнтовані сьогодні на критерії, які розглядаються як індивідуалістичні, тобто постмодерні: пошук шляхів самореалізації, самостійність поглядів, активний пошук шляхів творчого самовираження, ініціативність. Зворотнім боком є нівелювання сфери морально-етичних відносин, нігілізм, цинізм, безпідставна самовпевненість, пасивність, індивідуалізм.

Титаренко Т.М. вважає, що «постмодерна особистість далека від усталеної, досягнутої ідентичності. Вона готова включатися в нові й нові пригоди, де, можливо, знайде або втратить якусь частку себе. Навіть такі звично стабільні характеристики ідентичності, як вік чи гендер, уже не є якорями, що утримують особистість у бурхливому морі її життя. Усе навколо і всередині людини є плинним, змінюваним, нестатичним. Непорушна, гармонізована, зріла Я-концепція, якої ми колись досягнемо, залишається лише в спогадах, підручниках, мріях»... «Життєвий світ постмодерної особистості не збігається ні із зовнішнім, ні з внутрішнім світами, будучи їхньою рухомою взаємопроекцією, що має простір значущих стосунків і час самотворення» [10].

Зауважимо, що на думку Н.П. Пивоварової, Б.М. Хляпатури [7] на даному етапі українське суспільство доцільно розглядати як суспільство модерну з вкрапленнями постмодерну, з низьким індексом постматеріалізму, соціумом, де домінують матеріалістичні цінності. Проте серед українців поступово збільшується частка людей змішаного або постмодерного типу за рахунок молодшої генерації населення. Тобто саме молодь відчуває на собі усі впливи постмодернізму, як позитивні, так і негативні. Описане тут дослідження проводилося з позицій соціології. Проте наші власні дослідження, проведені в межах психологічного підходу підтверджують цей тезис.

Нами було проведення дослідження студентів університетів м. Києва, всього 150 досліджуваних, середній вік 21 рік. Тобто це були молоді люди з достатньо високим рівнем освіти.

Перша методика, використана у дослідженні - Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф в адаптації Т.Д. Шевеленкової, П.П. Фесенко [12]. Із всієї методики були вибрані ті компоненти психологічного благополуччя особистості, які відповідають ідеалам постмодернізму: автономія (незалежність і орієнтація на власні сили, здатності і переваги), особистісне зростання (прагнення до саморозвитку), мета в житті (почуття осмисленості існування, існування цілі, якої варто досягати). Отримані середні показники були такі: автономія – 56.98 (стандартне відхилення – 10.2); особистісне зростання – 67.73 (стандартне відхилення – 7.6); мета в житті – 63.38 (стандартне відхилення – 8.5). Можливе середнє арифметичне цієї методики для шкал, що вивчалися – 49; тобто отримані дані значно вищі. Проведений аналіз за критерієм Стьюдента показав, що дані, отримані за всіма трьома шкалами, перевищують середнє арифметичне значення на рівні значимості $p \leq 0.000$.

Друга методика, використана у дослідженні – «Самоактуалізаційний тест» (САТ), який являє собою адаптацію самоактуалізаційного тесту Э. Шострома [1]. З цього тесту була вибрана шкала цінності самоактуалізації, тобто наскільки само-актуалізація як цінність важлива для досліджуваних. Самоактуалізація - це прагнення людини до найбільш повного виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей [3], тобто цінність само-актуалізація також знаходиться у рядку постмодерністських цінностей. Отриманий середній показник за цією шкалою дорівнював 12.04 (стандартне відхилення – 2.7) при можливому середньоарифметичному значенні цього показника – 10. Проведений аналіз за критерієм Стьюдента показав, що дані, отримані для шкали цінності само-актуалізації, перевищують середнє арифметичне значення на рівні значимості $p \leq 0.000$. Таким чином наша робота показує, що молоді, добре освічені українці поділяють цінності епохи постмодернізму.

Проведений теоретичний аналіз, а також наші власні дослідження говорять, що *в епоху постмодернізму кожна людина все більше і більше починає сприймати себе як окрему одиницю, не залежну, не пов'язану із суспільством, до якого в неї немає справи і жодних зобов'язань*. Виникає закономірне питання: якщо суспільство не об'єднує своїх членів, то чи існує таке суспільство взагалі? Якщо кожна людина пройде шлях індивідуалізму до кінця, втіливши кожна свою власну індивідуальну мрію до кінця, чи не вимре людство загалом (демографічні тенденції в Європі дуже тривожні)? Сподіватимуся, що ні. Але однозначно, європейці як культурна спільнота (християнський супер-етнос за Л.Гумільовим) перебуває у кризовому стані.

З іншого боку проклямований індивідуалізм не призводить до остаточного розпаду суспільства. Індивідуальна автономія, побудована в епоху постмодерну, взагалі-то не всеосяжна. На думку С. Martin [17], її розрушають стереотипи, які стають основою моралі. Люди гуртуються, об'єднуються у групи або у суспільство завдяки існуванню загальних стереотипів.

Чи веде такий стан справ до повного занепаду суспільства, до його розпаду на окремі атоми – кожен людину саму по собі, егоїстичну, яку цікавить лише вона сама? Щоб відповісти на це питання звернемося до теорії само-детермінації та моделі психологічного благополуччя К.Ріфф.

Теорія самодетермінації - сучасний підхід до вивчення людської мотивації, особистості і психологічного благополуччя. Згідно з цією теорією, для підтримки власної внутрішньої мотивації, людина спирається на потребу у самодетермінації, тобто на сприйнятті власних дій як таких, що обрані й здійснені власноруч. Коли людина вважає себе ініціатором всього того, що вона робить, і свої дії сприймає як виконані з власної волі, то це підвищує рівень внутрішньої мотивації по відношенню до здійснюваного виду діяльності. Тобто саме це є відправною точкою того, що людина починає сама собі ставити цілі, і сама їх досягати [6, 9]. Згідно з теорією самодетермінації існує три базових потреби людини: в автономії, у прив'язаності до інших й у компетентності [4]. Потреба в автономії як бажання діяти на основі власних переконань, ідей, мотивів задля досягнення власних життєвих цілей – це основа способу життя у постмодерністському суспільстві, це головна цінність такого суспільства. Звернемося ж до другої потреби - прив'язаності до інших, що означає бажання людини мати надійні, довірливі, теплі стосунки з іншими людьми, відчувати надійні родинні зв'язки, мати друзів, загалом бути приналежною до певної групи людей, малої чи великої – це вже інше питання. Саме ця потреба не дає людині перейти межу від відносної автономії, як бажання нести відповідальність за власне життя, до абсолютної автономії егоїста.

Подібний баланс присутній і у моделі психологічного благополуччя К.Ріфф [19], яка включає шість факторів: самоприйняття, автономію, наявність цілей у житті, особистісне зростання, позитивні відносини з людьми поряд, оволодіння навколишнім середовищем (компетентність). І знов, перші чотири фактори – це ідеали постмодерністського життя, такі як віра у себе, опора на власті сили, готовність змінюватися задля досягнення власних цілей, тобто індивідуалізм по всій ширині спектру: від невпевнених спроб захистити право на власний вибір на життєвому шляху до крайніх ступенів егоїзму, соціопатії. Проте п'ятий фактор – «позитивні відносини з людьми поряд» - дає особистості змогу віднайти баланс між власними потребами, мотивами, бажаннями та потребами, мотивами, бажаннями людей, які поряд і до яких не байдуже.

Саме потреба у прив'язаності до інших, до приналежності до певних суспільних груп, до створенні і підтримки позитивних відносин з людьми поряд дає змогу суспільству залишатися суспільством, тобто людською єдністю, що само-організується задля досягнення цілей важливих для всіх, а людині як особистості, відчувати себе психологічно благополучною і духовно гармонійною.

Висновки.

На думку автора статі, постмодернізм – це кризовий стан суспільства, що характеризується індивідуалізмом і порушенням соціалізації її членів. Проте, криза – це не лише хаос, або відчуття кінця. Це також нові можливості, коли старе вже не заважає шукати нові шляхи, можливості, ідеї та ідеали, що підуть на користь як окремим людям, так і суспільству в цілому. І саме самодетермінована людина може стати рушієм нового розвитку. Адже, особистість, яка має сформульовану мету життя, відчуває сили й можливості для її реалізації, має внутрішні, перш за все психологічні, резерви для цього, може діяти незалежно, ініціативно – саме така особистість стане центром тяжіння для створення нового суспільства на нових засадах, які з'являться у процесі переборення кризи. З іншого боку, самодетермінована людина ніколи не протиставляє себе іншим, оскільки прагне і знаходить тепло взаємних прив'язаностей з іншими, як з малим колом родичів і друзів, так і з великим колом різних соціальних груп, соціуму в цілому. *Саме гармонійний баланс – поєднання особистісної автономії і прив'язаності до інших, позитивних стосунків з іншими людьми є запорукою успішного життя окремої людини і виходу суспільства з кризового стану.*

Список використаних джерел

1. Алешина Ю.Е., та ін. Самоактуализационный тест / Ю.Е.Алешина, Л.Я.Гозман, М.В.Загика, М.В.Кроз – САТ. Психологос, 2018 - Отримано з <https://www.psychologos.ru/articles/view/samoaktualizacionnyy-test---sat>
2. Гобозов И.А. Постмодернизм как зеркало кризиса современного общества / И.А. Гобозов // Политическое просвещение. 2011 - №1 (60)
3. Головин С. Ю. Словарь практического психолога. – М.: АСТ, Харвест, 1998. – С. 165
4. Гордеева Т.О. Теория самодетерминации Э. Деси и Р. Райана / Психология мотивации достижения. - Москва: Смысл; Издательский центр "Академия", 2006. - 332 с.
5. Емелин В.А. Кризис постмодернизма и потеря устойчивой идентичности / В.А. Емелин // Национальный психологический журнал, 2017 - №2(26) – с.5-13
6. Пенькова, О.І., Вінтоняк, В.Ф. Психологічні детермінанти самореалізації особистості / О.І.Пенькова, В.Ф. Вінтоняк //Актуальні проблеми психології, 2017 - № 15 (11). - С. 415-422. ISSN 2072-4772
7. Пивоварова Н.П., Хляпатура Б.М. Українська соціокультурна реальність: модерн чи постмодерн, матеріалізм чи постматеріалізм? / Н.П.Пивоварова, Б.М. Хляпатура // Sociology, 2015- № 2 (118) - С. 97-104
8. Постмодерн. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. - <https://uk.wikipedia.org/wiki/Постмодерн>

9. Сердюк Л.З., Шамич О.М. Самодетермінація особистості як психологічна основа її самореалізації / Л.З.Сердюк, О.М. Шамич // Актуальні проблеми психології, 2017, 13 (6). - С. 164-173. - ISSN 2072-4772
10. Титаренко Т.М. Постмодерна особистість у динаміці самоконструювання // Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика, 2010 – Т.2, вип. 6. - С. 5-14.
11. Шамне А.В. Социально-психологические особенности современного отрочества (по итогам проведения фокус-групп с учителями) / А.В.Шамне // Психологические исследования – 2014 - Т. 7, № 35 - С. 9-15.
12. Шевеленкова Т.Д., Фесенко Т.П. Психологическое благополучие личности / Т.Д. Шевеленкова, Т.П. Фесенко // Психологическая диагностика, 2005 - № 3 – С. 95-121.
13. Bauman Z. Intimations of Postmodernity / Z.Bauman - London: Routledge, 1992 - 264 p.
14. Jameson F. Postmodernism, or the cultural logic of late capitalism. – Durham, NC: Duke University press, 1991. – 438 p.
15. Kelly M., Davey H., Haigh N. Reflections concerning a response to post-modernism / M.Kelly, H.Davey, N.Haigh // Pedagogy, Culture and Society, 1998 – Vol. 6:2 – P. 133-143 - DOI: 10.1080/14681369800200035
16. Lyotard J.-F. The Lyotard reader. Oxford, UK / J.-F. Lyotard - Cambridge, Massachusetts: Blackwell, 1989 - 448 p. - ISBN 0631163395
17. Martin C.C. Stereotypes violate the postmodern construction of personal autonomy / Martin C.C. // Behav Brain Sci. 2017 – Vol. 40 - doi: 10.1017/S0140525X15002381.
18. Pannwitz R. Die Krisis der europäischen Kultur / R.Pannwitz – Nurnberg: Carl, 1917 – 242 p.
19. Ryff C. The structure of psychological well-being revisited / C. Ryff // Journal of Personality and Social Psychology, 1995 - No 69 – P. 719-727
20. Susen S. The 'Postmodern Turn' in the Social Sciences / S.Susen - Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2015) - 522 p.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Aleshina YU.E., ta in. Samoaktualizacionnyj test / YU.E.Aleshina, L.YA.Gozman, M.V.Zagika, M.V.Kroz – SAT. Psihologos, 2018 - Otrimano z <https://www.psychologos.ru/articles/view/samoaktualizacionnyy-test---sat>
2. Gobozov I.A. Postmodernizm kak zerkalo krizisa sovremennogo obshchestva / I.A. Gobozov // Politicheskoe prosveshchenie. 2011 - №1 (60)
3. Golovin S. YU. Slovar' prakticheskogo psihologa. – M.: AST, Harvest, 1998. – S. 165
4. Gordeeva T.O. Teoriya samodeterminacii E. Desi i R. Rajana / Psihologiya motivacii dostizheniya. - Moskva: Smysl; Izdatel'skij centr "Akademiya", 2006. - 332 s.
5. Emelin V.A. Krizis postmodernizma i poterya ustojchivoj identichnosti / V.A. Emelin // Nacional'nyj psihologicheskij zhurnal, 2017 - №2(26) – s.5-13
6. enkova, O.I., Vintoniak, V.F. Psykholohichni determinanty samorealizatsii osobystosti / O.I.Penkova, V.F. Vintoniak // Aktualni problemy psykholohii, 2017 - № 15 (11). - S. 415-422. - ISSN 2072-4772
7. Pivovarova N.P., Hlyapatura B.M. Ukraïns'ka sociokul'turna real'nist': modern chi postmodern, materializm chi postmaterializm? / N.P.Pivovarova, B.M. Hlyapatura // Sociology, 2015- № 2 (118) - S. 97-104
8. Postmodern. Material z Vikipedii – vilnoi entsyklopedii. - <https://uk.wikipedia.org/wiki/Postmodern>
9. Serdiuk L.Z., Shamyh O.M. Samodeterminatsiia osobystosti yak psykholohichna osnova yii samorealizatsii / L.Z.Serdiuk, O.M. Shamyh // Aktualni problemy psykholohii, 2017, 13 (6). - S. 164-173. - ISSN 2072-4772

10. Tytarenko T.M. Postmoderna osobystist u dynamitsi samokonstruiuvannia // Aktualni problemy psykholohii: Psykholohichna hermenevtyka, 2010 – T.2, vyp. 6. - S. 5-14.
11. Shamne A.V. Sotsyalno-psykholohycheskye osobennosty sovremennoho otrochestva (po ytoham provedenyia fokus-hrupp s uchyteliamy) / A.V.Shamne // Psykholohycheskye yssledovanyia – 2014 - T. 7, № 35 - S. 9-15.
12. SHEvelenkova T.D., Fesenko T.P. Psihologicheskoe blagopoluchie lichnosti / T.D. SHEvelenkova, T.P. Fesenko // Psihologicheskaya diagnostika, 2005 - № 3 – S. 95-121.
13. Bauman Z. Intimations of Postmodernity / Z.Bauman - London: Routledge, 1992 - 264 p.
14. Jameson F. Postmodernism, or the cultural logic of late capitalism. – Durham, NC: Duke University press, 1991. – 438 p.
15. Kelly M., Davey H., Haigh N. Reflections concerning a response to post-modernism / M.Kelly, H.Davey, N.Haigh // Pedagogy, Culture and Society, 1998 – Vol. 6:2 – P. 133-143 - DOI: 10.1080/14681369800200035
16. Lyotard J.-F. The Lyotard reader. Oxford, UK / J.-F. Lyotard - Cambridge, Massachusetts: Blackwell, 1989 - 448 p. - ISBN 0631163395
17. Martin C.C. Stereotypes violate the postmodern construction of personal autonomy / Martin C.C. // Behav Brain Sci. 2017 – Vol. 40 - doi: 10.1017/S0140525X15002381.
18. Pannwitz R. Die Krisis der europeischen Kultur / R.Pannwitz – Nurnberg: Carl, 1917 – 242 p.
19. Ryff C. The structure of psychological well-being revisited / C. Ryff // Journal of Personality and Social Psychology, 1995 - No 69 – P. 719-727
20. Susen S. The 'Postmodern Turn' in the Social Sciences / S.Susen - Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2015) - 522 p.

Chaika G.V.

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF A POSTMODERN INDIVIDUAL AND PERSONAL SELF-DETERMINATION

The article attempts to identify both the positive and negative psychological features of postmodernism. In the era of postmodernism, the grand narratives and ideologies of modernism are rejected; pluralism and eclecticism get dominant positions. On the one hand, there is an increase in individual freedom, including freedom of choice, and personal autonomy. On the other hand, this state of affairs weakens social cohesion, integration, solidarity, and human identity becomes unstable. In the era of postmodernism, every individual increasingly begins to perceive him/herself as a separate, independent person, unrelated to a society to which he/she has no business or obligations. These processes cover Ukraine also. Conducted theoretical review and experimental research demonstrate that young, well-educated Ukrainians share the values of the postmodern era, namely, personal autonomy, personal growth, meaning in life and self-actualization. However, individualism proclaimed in the era of postmodernism does not lead to the ultimate disintegration of society. This is due to the need in relatedness, which means an individual's desire to be attached to others, to have a reliable, trusting, warm relationship with other people, to have a secure family relationship, to have friends, and in general, to belong to certain groups of people. Namely, a harmonious balance, a combination of personal autonomy and relatedness, positive relationships with others is the key to a successful individual life and the exit of society from the crisis in general.

Keywords: *postmodernism, autonomy, social cohesion, relatedness, positive relationships.*

Чайка Г.В.

**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЧЕЛОВЕКА
ПОСТМОДЕРН И САМОДЕТЕРМИНАЦИЯ ЛИЧНОСТИ**

В статье делается попытка определить как положительные, так и отрицательные психологические особенности человека постмодернизма. Показано, что в эпоху постмодернизма происходит отказ от господства тотальности и однообразия; на господствующих позициях оказывается плюрализм, эклектика. С одной стороны, происходит усиление индивидуальной свободы, в том числе, свободы выбора, и автономии. С другой стороны, такое положение дел ослабляет социальную сплоченность, интеграцию, солидарность, идентичность человека становится нестабильной. В эпоху постмодернизма каждый человек все больше и больше начинает воспринимать себя как отдельную единицу, не зависящую, не связанную с обществом, к которому у нее нет дела и никаких обязательств. Эти процессы касаются и Украины. Проведенный теоретический анализ и экспериментальное исследование показало, что молодые, хорошо образованные украинцы разделяют ценности эпохи постмодернизма. Однако прокламируемый в эпоху постмодернизма индивидуализм не приводит к окончательному распаду общества. Это происходит благодаря потребности в привязанности к другим, означающей желание человека иметь надежные, доверительные, теплые отношения с другими людьми, чувствовать надежные родственные связи, иметь друзей, в общем, принадлежать к определенной группе людей. Именно гармоничный баланс - сочетание личностной автономии и привязанности к другим, положительных отношений с другими людьми является залогом успешной жизни отдельного человека и выхода общества из кризисного состояния в целом.

Ключевые слова: *постмодернизм, автономия, социальная сплоченность, привязанность к другим, положительные отношений.*